

Tamási Orosz János

Ember volt mindig, volt valamikor

Inkább csurogtam volna le apám lába szárára, fakadt föl benne hirtelen szétáradó mérge, miközben letette a telefont. Vagy inkább – villára csapta. Öreg fekete készüléke itt-ott már törött villájára. Alapból utálta a telefont, épp az ilyen hirtelen jövő, valami elkerülhetetlent tartalmazó hívások miatt, ugyanakkor kedvelte a múlt tárgyait, néha-néha azzal ámítva magát: ha azok amolyan nosztalgia-nippként számúzve lesznek a megújuló kor frissítően üde ideái közé, akkor minden, ami halványulóban van, e tárgyak bensejébe szorul, mint valami kényszernyugdíjazott dzsinn. És dörzsölhetsz te akármi olajlámpást, abból elő nem másznak, ha azt látják: a fény ugyan vágyat kelt pillanatnyilag, ám az új vágyak tárgya bár erősen változó, korántsem titokzatos. Kócsra hajznak, s ideig-óráig, ha tartanak. Hát szó sincs száműzetésről, inkább csak amolyan lapulásról, sunyulásról, sebaj, sag schon, kivárjuk, dűnnyögik, amíg alábbhagy a lelkesedés; amíg, érdeklődés hiánya miatt, e fény is, hogy úgy mondjam, elveszíti tényét, biggyedt félre szája szeglete nem túl jó poénján. A szájrándítás egyszerre szólt szóvicce leminősítésének és saját fokozódó tompultságának. Bement a fürdőszobába, hogy egy adag hideg vízzel segítsen magán fölrázva agysejtjeit; holnapután kéziratleadás, jó, ha aznap hajnalban befejezi, mármint megírja a másfél flekket az eddig meglévő cím alá, dűnnyögte tükörképének jóváhagyóan; talán segítesz, te

ceruzában lakozó dzsinn, kacsintott össze saját magával.

A savanyú ábrázattal visszavigyorgó dzsinn nem volt annyira jókedvű. Ugyan nem úgy nézett ki, mint aki palackba vagy akármi más tárgyba zárva tengetné évezredeit. Tésztaképző, karikás szemű, itt-ott már mélyülő barázdákkal átszabott arcot látott maga előtt, zsírkrétával felrajzolt vonásokkal, akár szakállnak is csúfolható gyér szőrzettel, fején lenőtt, összegubancolódott fürtökkel, alattuk nyakbőségén is jól érzékelhető volt korai korpulens alkata. Mindegy, vont vállat blázirtsága rutinjával. Vagy megszoksz, vagy megszöksz, szúrta oda a dzsinnek, túl sok hasznodat úgyszem veszem. Még azt a nyavalyás cikket sem vagy képes megírni helyettem. Mi van? Mit dűnnyögöl? Negyven év fölött mindenki felelős az arcáért? Nem mondom. Na és ki állítja ezt? Jó, jó, emelte föl rémülten a kezét, most nehogy azzal gyere, hogy te még személyesen hallottad ezt Buddhától. Amikor együtt élőtettek Benáereszben. Na persze. Rossz hírem van, pajti: talán mondott hasonlót, de ez speciel nem maradt fönn tőle. Nem lehet, hogy nem mondta öleg izgalmasan, öleg fennköltén, öleg fényes tekintettel, kacsintott a dzsinre, mire az szokásos lamentálásába kezdett ama fölhíguló tudású, fölszínes emberiségről, aki úgy fog járni, ahogy azt meg is érdemli kiszáradó korsója. Ezt de szépen megforgattad, biccentett elismerően, hát hajrá, föl, föl, ti rabjai

a palacknak, futott még egy fárasztó, hervasztó kört, de tudod, mit, zárta le, kinek a dzsinn, kinek a dzsinn-né. Ne zsiszej, marad még neked vagy háromszáz, különben meg csak hülyülök. Ja, megfele. Amúgy nekem most, arra, amit beszóltál, momentán Kálnoky Laci bácsi kontrája a nyerő: *Az arcáért* – kurta mondás, de velős – *negyvenen túl mindenki felelős*. Bizony, pajti, törölt le valamennyi mosolyt az arcáról, s nézett tőle telhető legszúrósabb tekintetével a tükörbe: *mindenki*.

Elsősorban te, az én személyes dzsinnem, meg az összes többi sunyi alá- meg föléménőd. Démonok, fantomok, lápi lidércek, mocsárbárók, libernyákok és illibernyákok, zsannamanók és zsannamannák, na meg ki ne felejtsem az Európát bejáró, mindent összetaposó kísérteteket. És mindegyik behúzott párat mindkettőnk arcára, a szorgosabbja többet, mit mondjunk, egyikük sem volt egy Buonarroti. De még csak egy Rodin se volt azok között, arra egyik rohadéknak se futotta, annál több Pincsuc meg Breker izgett-mozgott, nyüzsgött, maszatolt, fúrt, faragott, vésett, sarabolt, sorjázott, vetített meg vakolt már eddig körülöttem, rajtam, rajtunk, pedig részemről vagy négy-öt visszavanna tán negyvenig, neked meg, hát, na jó, ahhoz képest, amennyit behazudtál, egészen jól tartod magad. Viszont ezzel ne nagyon hancegj, ha kérhetem, öleg sok szart kellett látnod, szóval lehetnél egy kicsit megviseltebb, pörgette föl előtörő szangvinikussága a rögtönzött monológ félreérthető, alapvetően ironiának induló hangsúlyát.

Pedig egy-két éve próbálta már megfékezni vérmes fölcsattanásait, dühkitörésként értelmezhető szóáradatait. Nyugi, nyugi, intette, amikor

csak tudta, magát – mert hát a gyerekek. Akik ugyan igyekvéséről mit sem tudva minden aggály nélkül trapoltak, futottak, hömpölyögtek bele az élet kitért karjaiba, zavartalanul és fékezhetetlenül száguldoztak egymás nyomába, akár gyalog, akár lábhajtánnyal, minek is minő zajáról legföljebb az alsó emeleten lakók adhattak esetleg objektív beszámolót, de hát ilyesmire képtelenek lettek volna. Mindent eltúlozva hoztak elő, a biciklizést például valóságos hangrobbanásként aposztrofálták; ama fenséges pillanatot, amikor az apróságok olyan ügyesen faroltatták ki a segédkerékűt, bal láb kitámaszt, jobb hátsó kiskerék ráfog az ajtófélfára, minél magasabban, na, az, hogy olyan elviselhetetlen hanggal járna, hát ezt erősen véleményesnek gondolta. Hiszen a kerék és a blokkot fogó cipő talpa is gumiból van, a gumit koptasd, ne a parkettát, ami uszkve talán ha hangyányi csikorgással jár. Esetleg. Azért mindig, miként imént, udvariasan, különösebb tiltakozás nélkül hallgatta meg a panaszokat, összefutva azok agreszívtelen tolmácsolóival a lift előtt, bár az első emeleti lakótársaktól érkező fölszólamlások esetében csak kihült arcára némi kétely. Ugyan már, harmadikról az elsőre mégis hogyan szűrődne le bárminő bosszantó hangfelejtje a dévaj gyermeki vidámságnak? De jó lakótársként nem tiltakozott, ígért valamit, kedvesen, majd sietősen becsukta a liftajtót.

A másodiknál járva tűnődött el azon: lehet, hogy az orra elől vittem el? De miért akarna valaki az elsőre lifttel menni, legyintett. Az ő fölső szomszédjuk, a negyediken, a néni minap múlt kilencven, de ha kimozdul, még most is gyalog jön, megy, le, föl. Öt éve még balettkülönórások jártak hozzá, szorgosan. Ez meg az

elsőn sokat mondok, ha megvan hetven. Amúgy érdekes egy nő, gondolt vissza minapi érdeklődésére: az az öregember, akivel az édesanyja járt itt, netán rokon?, ezt kérdezte tőle. Merthogy ő, azt gondolja, mondta az asszony, vélhetően ismeri, ismerte valamikor azt a sudár urat. Kár, hogy annyira sietett, így nem nagyon válaszolt, csak elhadarta: igen, a nagyapám, de már nagyon öreg, bocsáson meg, hadd tisztázzuk ezt a kérdést máskor, jó? Nem sürgős, szolt az asszony, és nekivágott a lépcsőknek, megszokott, bicegős, lassú léptekkel, a súlypontváltásokra olyan furán rezonált a fejtetőn billegő, méretes konty, ezt mindig megcsodálta a másodperc átsuhanó törtrészében, egykor talán tekintélyt kölcsönzött viselőjének, de ma már csak annak nyakon maradt kamatait őrzi. Úgy lépeget, mint akinek múltába van, futott át rajta az az éles megfigyelés, amit a következő pillanatban, saját dolgaira koncentrálna, azonnal el szokott felejteni. Érdekes, milyen gyakran futunk össze a lift előtt, vagy csak engem szokott várni a gyerekek miatt? No, majd legközelebb megkérdezem, mert szinte biztosan csak engem nyasztatna újfent a sópánkodásával, nyugtatta magát. Azért mindenképp megkérdezem, fogadkozott, és elnézést kérek, ha mégis a kíváncsiskodó orra előtt – mert azért nagyon a szívére vette volna, ha csorbul legendás udvariasságának híre.

De ez a hívás most földühítette. Tivadar-zivatar, avagy a nővére telefonja. Az a bukta, hogy ráadásul nem mondott hülyeséget. Ugorjatok már be nagyapához, kérte, legalább visszafelé, belefér neked az a negyven kilométeres kitérő, nem, nem lehet több, és különben is, rá illik nézni, igen, tudjuk, már senkit nem ismer föl, de mindenképp érdeklődni kell. Ti

úgyis arra mentek, jó, értem, mondtam, tudom, hogy kitérő, negyvenötven kilométer, neked negyedóra, ha óvatos vagy, akkor is, nekünk meg – hát ismered a sógorod. Még egy négyökrös szekér is leelőzné a sztrádán. Mi? Hogy mit keresne egy szekér a sztrádán? Négy ökörrel? Hát nem azt a kettőt, akik ott kullognának előttük, na, ne szívass már. Szóval benéztek? Köszönöm. Azért vezess óvatosan.

Úgy akartam, fortyogott, a hívás – és a hideg víz – után már kissé lecsillapodva. Hogyan másképp mennék, pláne Katával, aki nyolcvanhárom kilométer per óránál már állandóan látni vélte a szélvédő előtt hasítani Gagarint. Ennél nagyobb baj volt, hogy látomását szóvá tette, ahányszor csak alkalma nyílt rá. És mindig Gagarint – véletlenül sem Bercit, aki pedig fölhozott bennünket az űrnagyhatalmak közé. Lehet, nem akar mindig farkast kiáltani, írt jóvá egy pontot Katának, neki hát, saját poénnak ezt se, ne már, pedig Berci az, ugye, aki elhozta az érzést, mert járt nekünk, hogy legalább fölfelé határtalanok vagyunk. Ahogyan régen, amikor vízszintesen még jobban azok voltunk, a kelleténél is jobban, állították összevissza esküdt ellenségeink, pedig talán nem így kellett volna történnie, méltózt, még inkább elengedve a bosszankodást. Mi jobb: meglátogatni egy széthullott emlékezetű öregembert, vagy elindulni a darabjaira hullott voltsemország irányába? S ha beszélgetni akarunk bármelyikükkel a múltról, vagy annak tanulságairól, hát – vsetko jedno. Szinte reménytelen. Ahogy az is, talán csak még, hogy mindezt átadjam a gyerkőcöknek, tűnődött tovább, mert át kellene, valamit, ami persze már egyfajta előzményt tagadó következmény-jelen, disztópia-zárvány az idők folyamában, új kor új termékmegosz-

lása töpped-toppad, új célokkal cicázunk, még semmi történelmi lecke-féleség, kicsik még ahhoz, de annyit talán már fölfognak – mit? Mennyit? Ugyan. Annyit biztosan, hogy volt egy újabb szép napjuk Papókával, mert a szülők elég későn értek este haza, és a nápolyi finom, a Kofola nem anynyira, a cipők kislányosan sikkesek, de főleg kényelmesek, ám a nyomos ceruza vajon miért olyan nagy-nagy szám, nem beszélve a bácsis ceruzáról, arról a gagalinosról...?

Mert hát nem lehet ott hagyni. Föltéve, talál még valahol párat abból az első úrhajós emlékcerkából. És a versatilokat sem, pedig azokat még ő is utálta, gyerekként. Egyszer-kétszer elment, hogy ugyan gyorsan elpattant a hegye, amikor a papírra nyomta, és mégis, miért ne nyomta volna jól rá, ha azután látványosan le lehetett csavarni a nyomógombot, megfordítani, és az abban rejtőző hegyezővel „megfenni” a grafitbél hegyét. De harmadszorra már unalmas volt a mozdulat, mégis képtelen volt elkerülni a törést. Roppant az, akár akarta, akár nem. A sárga köpenyes versatil mégis azóta ott van a többi, apjától kapott vagy örökölt tárgy között. Meg az aranyozott töltőtoll, amelyről pedig rég kiderült, hogy nem igazán hasonlít Benes, Husák vagy épp Masaryk elnöki tollainak egyikére sem – hiába azok közül valamelyik „hiteles másolataként” kapta apja valahol, valakitől. A toll másolatából hiteles szuvenir készül, a papírból meg, amelyre az aláírás kerül, hiteles törvényprecedens. Majd a precedenst lefordítják, abból is lesz másolat, hiteles, naná, meg új törvényhely, más nyelven; papírtigris küzd papírtigrissel, a szuvenirből meg a történelem újrahegyezett változata, vagy mi fabrikálódik – mert mégis, ki tudja, mi lesz az örökölt emlékekből?

Valaki adta ezt a tollat, hogy rá vagy egy közös pillanatra emlékeztesse azt, aki kapja, de mire emlékezzen ő, aki ezt a tárgyat már csak örökölte, megörökölte, de semmit sem a hozzá fűződő személyes emlékekből? Vagy az is itt van, odabenn valahol, a tollban, a gesztusban, az emlékek családi legendáriummá szövődött, kihagyásokkal teli esti meséiben? Amikor a nagy háborúban... Amikor a kicsiny békében... Amikor én és a nagyapád... Amikor Pali bátyád eltűnt... Amikor a szuronyok... Amikor a tehervagonok... Amikor nyolc ló vagy negyvennyolc ember... Amikor *nyolc ló vagy negyvennyolc ember vagy százötven deportált*... Amikor... Amikor a szuronyok... A szuronyok... Amikor... Amikor ebből az egészből szuvenírt gyártottak, amelyet az elődök szép díszdobozba pakolva eltettek emlékrelikviáik közé, sőt, tovább is adják. Hogy te, amikor...

Akkor feküdj már le, rezzent föl parttalan tűnődéséből Kata hangjára. Tudod, folytatta, holnap korán kell indulnunk. Így pláne, hogy Nagyapát rád löcsölték. Kata, Kata, kezdte volna, de végül elharapta a folytatást. Legyintett. Kata, jó érzékkel, most is kellő időben rekesztette el benne az írólap fölé hajló mozdulat pusztá gondolatát. Ahogyan egyre többször, s ahogyan ő is egyre többször tette föl önnönmágnak a kérdést: vajon meddig lesz képes két lovat ülni meg egy fenékkal? Lenni vagy írni, mitől lesz nemesb a lélek; mert abban napról napra biztosabb lett, hogy előbb-utóbb választania kell, de tudta, szinte reménytelen döntés várna rá akkor. Mert akár fej, akár írás, a végén egyik hatását el kell engednie, s akkor a másik helyett sem Pegazust találná; már csak egy segges maradna akkor neki. Meg a langyos vizes uszi... Ráadásul mintha már vá-

lasztottál volna, kajánkodott rá benne a dzsinn, hozzáteve: tudod, holnap korán kell indulnunk. Jah, indulnunk, nyomatékosította nem csekély nehez- teléssel. Így pláne, hogy Nagyapát rád löcsölték, móríkálta tovább magát az őt is sújtó korai felkelés miatt. Beszölt a drága, mintha nem ő tehetne a dologról. Már megint. Nézzenek oda, morgott vissza, te oktatsz, te? Akinek az élete másból sem áll, csak palackból ki, palackból be? Nagy szellemek, ha találkoznak – te meg az aktuális palackod...

Bár, ami igaz, az igaz, noha ötlet- szerűen határozták el, hogy átmen- nek Csehbe, ezt mégis Kata kotyogta ki a nővérenek. A szokásos délutáni pletykatelefon-beszélgetés à la só- gornók közben. Nem lenne azzal baj, ha a telefontársaság féláron adná a receptcsereberékre eltűnő idő díjsza- bását, méltóan ezen már ezerszer... De most jobban bosszankodott. Vagy hát, ne finomkodjunk, rendesen föl- húzta magát. Hisz, mi tagadás, el akarta sunnyogni a kirándulás hírért, nem a kitérő miatt, hanem mert félt az esetleges bevásárlólístától. Kataé sem tűnt rövidnek, és ha ehhez még hozzájön valami, akkor gond lesz a vámnál – ha nem veszik el eleve a felét a cucznak. Mindegy, majd kide- rül. Persze: hogy Csehbe, az így nem egészen precíz, hiszen Szlovákiát ér- tették ezalatt, vagy még pontosabban, a Felvidéket. Annak valamely határhoz közel eső városkáját. Melyik, melyik, a magyar határ, na. Mindegy, melyik magyar város, azon túl. A cél: csizma, gyerekcipő, tréningruhák és az a fi- nom nápolyi. Kocsival egy ugrás.

Szép, tiszta időben indultak, de már szállongó hóesésben érkeztek a határállomásra. A szűk három óra gyorsan elszaladt, Kata szerencsére elaludt, így nyugodtan tűnődhetett

a leadandó kéziratán. Amíg el nem kószáltak a gondolatai, bele nem mo- sódott tekintete a ritkásan bár, de lassan leszálló, tömődő köd párájába. Ködfátyoltánc, mosolygott csöndesen, ez az egész leginkább egy ködfátyol- tánc. Ködevókként harapdáljuk a törté- nélmélet, van, aki finnyásan, villával szurkálja, mások nebula-nebulóként magyarázzák, írják újra, értelmezik a ködfoltokat, cifra ködmönt szabat- nak a meséhez, pedig hát az idő, mint a történelem, mindig elmúlik és mindig elromlik. A vége meg mindig a varázsige-fohászkodás – köd előt- tem, köd utánam... Ráadásul a hó is rákezdte, tért vissza a valósághoz – aggódva. Ez a friss csapadék nem hiányzott. Hisz pár óra múlva indulnak haza; kellemetlen lenne hóakadály- tól hóakadályig vonszolódni. És majd motyoghatom magam elé a helyzet- hez illő fohászt, kért benne ismét szót az ironia, suttoghatom, hogy *vonszol- nak piros delfinek koromtengeren éjszaka*. No meg Nagyapához is be kell ugrani, zökkent vissza az utazás prózai oldalára. Lehet, hogy az öreg tényleg örülne a látogatóknak, bár nemigen fogja megismerni őket.

Pár perc alatt átjutottak. Nem úgy, mint néhány évvel korábban, zörrent fel benne az anekdotává szelődött, de akkor eléggé sötétnek látszó epizód. Amikor a híres magyar író nagy ha- lom kéziratának hazacsempészésére vállalkozott. Már belépéskor nagyon sokáig, mintha túl sokáig forgatták volna az útlevelét, mennyi időre megy, faggatták, milyen céllal, virítsa a lóvét, van-e fedezet a kirándulás költségei- re, mennyi időre, értem, már mondta, de jogomban áll akár harmadszor is megkérdezni, mennyi időre, rend- ben, no, akkor most megmutatná a csomagtartót? Kata kétségbeesetten fogta le már mozduló kezét, nehogy

oda bökjön az ujjával: arra találja, a két hátsó kerék fölött. Kiszállt, kinyitotta, rendben, jó utat, mondta volna, hogy maguknak is, de szerencsére ezt elharapta. Azután a körözés a városban, ketten váltották egymást, míg eljutottak a lakáshoz, ahol a börtönviselt magyar politikus-író dekkolt per pillanat, beszélgettek kicsit, de nem nagyon melegedhettek bele, jött valami jelzés az utcáról, az ablak mellett figyelő szólt, s már indulniuk kellett.

Becuccoltak, rejtőzködve, egy régi magyar városban, hogy magyar nyelvű kéziratokat csempésszenek át magyar területre, magyar olvasóknak, köztük olyanoknak, akik még annyit sem fogtak föl a szövegekből, mint azok, akik elől bújtatták a papírlapokat. De komolyan, tűnődött el, nem először, azon: senkinek sem hitte volna el ezt alig néhány évvel ezelőtt. Hogy a több száz oldalnyi kéziratot, várandós felesége háta, feneké és a kocsiülés támlája közé rejtve, olyanok számára csempészi Pozsonyból Budapestre, akik már most jobban gyűlölik ellenzéki táboruk egy részét, mint azokat, akiktől – például – e kéziratokat kellett féltetni... Milyen történet ez? Milyen történelem volt ez? Milyen történelem lesz itt? Mi marad belőle végül, s kire?

Ébresztő, duruzsolt Kata, rendben, rendben, bocsanat, szólt ki a kocsi ablakán. Most csak a bélyegző az útlevelebe, amúgy semmi ellenőrzés. A hó sem sűrűsödött; kavargása konfetti képzetét keltette az utasokban. Különös kellékként múltba csapongó gondolatai mellé. Az utazás ötletszerűségéről – s hogy mégis milyen egyszerű – az a régi újság jutott eszébe, a *Honművész*, 1837-ből, amely néhány napja került a kezébe, abban is ama cikk arról: a gyorsutazás kiterjesztése Pest és Eperjes között azonképp alakul, mely szerint *A tisztelt utazó*

*közönségnek sok felől nyilatkozott kívánsága arra határozta el a gyorsutazási társaságot, hogy eddig csak egyszeri indulásra szorított szabályos útját Pestről Eperjesre és vissza oly módon szaporítsa meg, hogy... Attól fogva szigorúbbra szabott áron, hetente kétszer indult, sőt Eperjesről Bartfára minden héten háromszor induljon egy kocsi, melly város különösen elhiresült savanyú vizéről és fordójáról, minthogy az magyar országnak sok gyógyvizei között minden tekintetben első helyet érdemel. Ha netán fásasztónak tűnt az utazás, az utasoknak szabadságukban állt kényelmök szerint utközben a lóváltó állványokon meghálni. Az magyar ország elindult fejlődése újabb szaka felé, ballagtatta gondolatait maga sem tudta, merre, miközben ugyanabban a lapszámban, e híradás fölött már arról lehetett olvasni: *Parisban a bérkocsiknak egy új neme jutott létre, mellyet cabriolets compteurs névvel azért jegyeztek-meg, mivel óra-gépelylyel (uhrwert) van ellátva, melly az elindulás és megérkezés között lefolyt időt pontosan megismerteti.**

Egy villanásnyi ideig önkéntelenül a fékre lépett. Kavicsra vágódó patkók szikráira gondolt; keréknyomok töredezett párhuzamosaira. És a lóváltó állványokra; a szavak különös íze mármár a történelem díszletévé fokozta le a borongós, percről percre fehéredő, meglehetősen hosszú télre készülődő tájat. Talán most gördül át nagyapja valahai lábnyomán, aki – szökött inas-ként – errefelé is elbitangolt, hasított át rajta villámcsapásként a visszafele úton rá váró feladat kapcsán a sokszor hallott történet. Aki vagy hetven esztendeje ballagott erre, és mire idáig ért, bizonyára lassított már hosszú futásán, de arca még éghetett a pofonoktól, amiket a kastélyban kapott,

és nem is uraságtól. Akkor még szinte gyerekzsámába ment, úgy is kezelték, az idősebb cseléd játszotta az urat vele szemben, igazából ez borzolta föl benne lázadásig az akaratosságát, visszszólt, rúgott, majd futott, eddig valameddig, ha igaz gyerekkora esti meséje, itt tanulta ki a bányász-mesterséget, a szénválogatást, egyszerű-egyszer az aknába is lemehetett, de a tanoncságot elsodorta a háború. Az első nagy. Sokkal gyorsabban nőtt föl, mint mi, ismerte be magának. Lóváltó állványokra persze már ő sem bukkanhatott, de útja még könnyebben vezetett Kassáig vagy Rozsnyóig. Határtalanul. Igaz, lassabban – vagy inkább megfontoltabban – haladt. „De tovább ért!” – keseredett meg benne a közmondás. Ám valóban tovább? Meglehet, hogy távolabb volt már a régi idők honművészeitől, akikben akkor sem dúskáltunk, s talán – ahogy akkor – azóta sem figyelünk józan megfontolásaikra. Olvashatta-e a nagyapám azokban a dúlás előtti s dúlás alatti években az addigra talán már elfeledett pipás nemest, a reformkor középnemességének egyikét, aki 1843-ban adta közre a nézeteiről szóló kicsiny röpiratát, úgy ráérősen írva meg, aratás közben. Azóta is őket siratjuk, de mennyire, mint meg nem született gyermekeket, úgy siratjuk mi állandóan a meg nem született polgárokat, a polgárosodás elmaradását kárhóztatván mindenért, miközben ők, bizony, már kezdték kiadni annak formáját, úgy a magunk módján, s ha kellett, szóltak, időben. *A' nemzeti-séget ugyanis, vagy inkább a' nemzeti erőt, nem az atillában, sarkantyúban, magyar nyelvben, körtánczban, 's hasonlókban, hanem az ország' lakosinak egyetértésében, kölcsönös bizodalmban, szeretetében, mellyeket a' nyelvektől vita szétrombolt,*

vélném én feltalálhatni. A' tót, német, oláh, és rác sem tagadta azt soha, hogy ő magyar nemes ember, 's mint illyen a' haza oltárán áldozni mikor kellett mindég szintén olly kész volt, mint a' született magyar; és ha most nyelvét féltve felriadt, 's ellenünk bősziült, nem tett mást mint mi magunk József halálával – mondotta volt nemes Szűcs uram, de úgy fél évszázad múltán említette-e ezt bárki annak az erre kószáló, munkát, tudást, megbecsülést kereső fiatalembernek – vagy már akkor is izzott a levegő?

S ha izzott, mert hát izzott, vajon ki hogyan kommandálta azt neki, a gyereknek, a fiatal agynak? A szabadságharcról mesélve említette-e neki bárki az elkésett figyelmeztetést a Márczius Tizenötödike című újságból, ahol a cikkíró 1849 márciusában megfogalmazta, hogy az *e hazában létező külön nemzetiségeket többé lehetetlen ignorálnunk*. De megtettük, sőt, annyira ignoráltuk, s tesszük, hogy az öreg, ha megért még valamit a körülötte röpködő mondatokból, azt hallja, azoknak nincs történelmük, de még a gimnazista is kiabálja nekik, hogy öregebb vagyok, mint az országotok. Kocsmatempó, semmi több. Mit tud ez az ország mibenlétéről? Tud-e, tudhat-e annyit, mint a nagyapád? Az ő története még foszlányai-ban is, amennyit össze tudsz rakni abból, hatalmas torzó, mert annyi, de annyi elmulasztott beszélgetés hiánya fájhat most benned, már hiába, de azok a töredékek... Azok mutatják föl az ország igazi arcát. A legendák... Amik pofonként izzottak benne, de erről soha egy szót se, neked. Csak töredékeket. A pofon, ami idekergette, majd a háború, ami hazaküldte, s onnan már az északi hadjárattal indult vissza – ellenségként? Otthonról haza, tehette-e ezt, így? S a győztes

hadjárat után az elszakadás keserűsége, a történelem első nagy pofonja – s mennyi még, mennyi. S az apád, ha már emlékfolyamba gázolsz éppen, az apád, aki negyedszázad múltán ugyanitt, ugyanerre kolbászolt, vállán a nehéz leventepuskával; az egészből az a szöke, nagy mellű asszony maradt meg mint emlék, akit egyszer talán csak kitalált neked, ott, a vonaton, amikor próbált közelebb kerülni hozzád. A buta kamaszhoz. A bolond, bűnös kamaszhoz. S a nagyapád és az apád, amikor... Amikor az apád zokogva, szégyenkezve, a történelem legnagyobb árvaságára ítéltetve követte, teljesítette az ágcsernyői parancsot, és a nagyapád akkor három nap alatt két télre való tűzifát hasított föl az udvaron, szinte pillanatra sem téve le a fejszét. Csak emelte, lecsapott, új hasáb, emelte, lecsapott, új hasáb, fejsze a magasba, a hasáb szétfrocscent, mint az ember teste aknazáporban, új hasáb, új csapás, és akkor, te pimasz senki, azt kiabálsz, hogy öregebb vagyok, mint az országotok? Soha nem fogod talán megérteni, hogy itt nincs országotok és országom, itt nincs, itt csak a *tőle kapott* országod van. Sem el, sem vissza nem veheted, csak megoszthatod. Ahogyan Ő tette – velünk.

Tette. És teszi. Most és mindörökké. Mit tud ez a pimasz gyerkőc arról a sok-sok ezer, sok-sok százezer, sok millió egymásra olvadt lábnyomról, ami mind úgy csúszna le egymásról, pattanna el, ahogyan a grafit kristályai; amíg összetapadnak, addig különböző keménységű ceruzává alakítható ez a grafit, de mi írható és mire egy olyan ceruzával, amelynek hegyében milliónyi egymásra uszított, gyűlölködő, gyanakvó s valamit mindig bosszulni kész kristályél fájdalom, haragja, indulata összegződik;

a hegy már azt sem tudja, mikor ki vagy mi készíti őt egy gyilkos szó, egy még gyilkosabb mondat leírására, csak megteszi, dőf, mint a szuronyhegy, mert hiába *mélységes mély az idő kútja*, már annak kezdetén, senki sem tudja, mikor mi bukkan föl abból; a múlt mely darabkája, fecnije, és a senkik melyik senkiházija képzelet magától a várva várt eljövendőnek.

Volt ideje ezen tünődni, Kata bóbiskolt, az utazásban ezt élvezte a legjobban, bármikor képes volt szinte azonnal elaludni, ha elindult alatta az autó, és ezt most, a gyerekek távollétében még inkább kiélvezte. Ám még be sem értek a célba vett kisváros centrumába, már éber állapotba került, újra előkotorta táskáját, ellenőrizte a pénzüket meglétét, immár sokadszor, s pásztázta az üzleteket. A helyszín, mit mondjunk, korántsem tükrözte leendő büszkeségük, a szárnyait bontogató avantgárd költő stílusát. Főterén átsétálva sokkal inkább a régmúlt korok filmje indult újra. Líceumi kisasszonyokat és nagy becsben álló szabadságharcos testőrtiszteket képzelt az üres sétányokra; mögöttük maga a kisváros, mint valami insomniás medve, úgy borult fellegháttérként a házak árnyékába. Éberem bár, mégsem éberem. Mintha grafitból lenne itt az idő, valóban, tértek vissza gondolatai az elengedett tünődés fonálához, grafit, motyogta tétován, mint a grafit lemezkéi, úgy peregnek le egymás után az idő rétegei, egyik a másik után, beletúrsz, de maszatos lesz az ujjad, mint a kisgyereké, aki az önfeledt rajzolgatás közben odakap a letört grafitceruza nyomaiba s szétkeni a papíron; mint homokszem, peregnek le a rétegek, egymáshoz alig kötődő évek, évtizedek, évszázadok, ki tudja, mi tartotta egyben őket, mi préselte össze ezt a

halmazt s formázta, gyúrta ceruzabél-lé, faragható, mint valami játék, lesz belőle valódi, igazi koh-i-noor, nem az a híres zöld, de koronaékszer ez is – gyémánt a magasba rejtett haza néha-néha fölfénylő koronáján. Amellyel megírható minden, írva is nagyon azzal jelen, múlt, jövő, s miért kellene mindig a gyűlöltre hallgatni, miért jó ez, kinek jó? Hát nem fényesebb a láncnál a fénykard, valóban, mosolyodott el ismét a régi pesti graffitin. Majd, mint aki álomból ébred, úgy rezzent föl Kata kiáltására, de még oldalra vonzotta valami látomás a tekintetét, amott a padon mintha maga Kapy István uram róná kék ceruzájával a menetrendjébe: *állanunk kellett és egy úti társammal, Fenyvessy Ferencz hites jogvéd úrral Egerből diskuráltunk. Igen lelkes hazafi, most is gyűjt valami Lencső Josefnek praeenumeránsokat, aki egy új Honi Czímerlapot ad ki...*

A tér közepén álló templom sötét árnyékába húzódott. Innen a tornyáig végig láthatta a kőkolosszust. Harangjának szava vajon meddig hallatszik el? Tisztán szól-e valamennyi hang az öreg harmóniumon; s tisztán szólának-e még falai között a szavak? Tisztán-e; ha őszintén is... Föllépett lépcsőin. Ajtaját zárva találta. Megfordult, kicsit csalódottan araszolt vissza a grádicsokon. Oldalt a földön lassúdan növekvő tócsákat vett észre, már olvadt a gyöngye hó, víztükör szaladt szét a távoli égbolt alatt, a felhőkbe óvatos fényugarak futottak a föld felé, de itt, a frissen keletkező és majd gyorsan elmúló tükrön megtörtek, szétfutottak; a meleg nap végtelen útja foltokká, puzzle-darabokra, vásári kaleidoszkóp-játékok színes műanyagmorzsáivá, hamisan csillogó gyöngyeivé szakadt szét, majd olvadt össze foltokként a napút a tócsa felszínén.

Tűnődését Kata egy sürgető, ismétlődő, igen prózai mondata vágta ketté: *ott egy cipőbolt.* Egye fene, ez neki is kellemes fölfedezés volt. Már kezdett fájni a lába a félcipőben, amelynek ráadásul a talpa is lyukas. Gyorsan megvették a csizmát, egy kapualjban átcserélte a lábbeliket, az országút szélén majd még belelép néhányszor a hóba, nincs az a vámos, aki új csizmára gyanakodna. A másik pár cipőt meg majd eldugja a szerszámosládában. És egy tornacipő ugyan kinek tűnne föl a turista-pakkban?

Másfél-két óra múlva minden tervezgetéssel fölhagyott. Jó: fölvette az új csizmát. Unokaöccse is, aki eddig némán gubbasztott walkmanje búvárharangjában, farmere alá húzta a tréningruhát. De ő hová dugjon nyolc pár gyerekcipőt, hat kiló banánt, pláne, és egy nagyobbfajta papundecklit, tele nápolyival? Nem beszélve a kisvakondos gyerekruhákról, a kétmaréknyi koh-i-noor írónról; még a legegyszerűbben a karton Kofolát lehet majd megmagyarázni. A többi – vabank. Esetleg oneász. *Oneász, bank, fuccs, kártyavár, kérek egyet, laufot adok, nem adok laufot.* És mi sem adunk laufot, sohasem, gerjedt föl benne is a *zendülés*, vagy hát annak ironikus, értelmiségi-kávéházi öniróniája.

A visszaút előtt még körbekocsizta a várost. Az itt is oly nyomasztóvá sikeredett lakótelepek látványa épp a megfelelő nyugtató volt valamennyiük ébredező nosztalgiájára, különösen rá, aki a sznobokét meghaladó irtózáttal viseltetett a betonpanelekkel szemben. Élettér, motyogta minden ilyen lakásban; élettér, élettér. Most is ezt zsolozsmázta, miközben a főtérre visszaérve a célirányos útra fordult, maga mögött hagyva valamennyi ki sem mondott gondolatot, emléket.

A határállomás éppoly néptelen volt, mint délelőtt. A csehszlovák vámos szigorú arccal közeledett. Sovány, barázdált arca, annak ráncaiba rejtett, de érezhetően elleplezhetetlen vigyora, hórihorgas alakja Fülíg Jimmyre emlékeztette. Magabiztosan pillantott az autóba. Azt mutassa, ott húzza félre a kabátot, kérném szépen a jobb első ülés alól, vezényelte mutatoujjával, kicsit előrébb a dobozt, de ami hátborzongató volt: mindeközben egyetlen szót sem szólt. Csak mutatott, az ujjával, egyértelmű utasításokat adva. S közben lénye, mint Fülíg Jimmyé, olyan harsogóan vidám volt – s így szöges ellentétben állt a vezénylő mozdulatok felsőbbrendűség-látszatával. Egy szigorú, zord Hakapeszi Maki pózolt előttük. És minden mozdulatát siker koronázta. A sapka alá rejtett gyerekcipőt ugyanúgy elsőre találta meg, miként az ülések között lapulót. Mint aki világeletemben csak bújócskát játszott. Fölnyittatta a csomagtartót is, de a hatalmas papírdoboz láttán megjátszott rémülettel fordult el. *Gyerekcipőket tilos kivinni* – szólalt meg hirtelen, talán önmagát is meglepve, leplezetlen türelmetlenséggel. A csendet ekkor törte meg Kata magára találó hangja. *De jó, hogy tetszik tudni magyarul, kéremszépen, hadarta levegőt sem véve, jaj de jó. Nagyon kérem, segítsen rajtunk. Két gyerekünk van. Két pici. Nekik visszük, nincs velük más szándékunk. A gyerekeknek vettük. Tessék megnézni a személyimben. Bele vannak írva.*

A vámtiszt révülten nézett rá. Majd rájuk. Majd vissza Katára, arcán furcsa csalódottsággal. Mint akitől ellop-ták a show-t... Fejcsóválva intett: mehetnek. Ő a nyelvét próbálta lenyelni indulás közben, el ne röhögje magát. Pár száz méter után Kata elégedetten

megszólalt: *Na ugye. Van ezeknek szívük. Meghatódott a gyerekektől. A nevetéstől már-már visítva felelte: Egy frászt. A személyidől hatódott meg. Ennyire amatőr legyen valaki. Olyasmit mutogat, aminek a kiviteléért itthon is szigorú büntetés jár. Szerencséd, hogy úgy tűnik, az anyja névnapját ünnepelte. Kata értetlenkedő pillantására csak legyintett – mindegy.*

Erősen szürkült. S mintha csak egy félálombéli utazásból őrült szilveszteri bálba érkezés konfettije lett volna az eddig csak szállongó hó; pelyhei már jóval sűrűbben kezdték követni egymást. Valami nagyon rossz íz tolt föl a torkában. Most, hogy belátta, nem teheti meg a kitérőt, ki tudja, mekkora hóesésben kell így is hazavergődniük, már sokkal inkább el akart volna menni nagypajához. Mert legutóbb haraggal váltak el. Bár az öreg már évek óta idegeneknek kijáró, gyanakvó kíváncsisággal nézett szerettei arcába, akkor mintha fölismerte volna őt, ahogyan mindenkit maga körül. Fölismerte helyzetét, a helyzetet, önmaga kiszolgáltatottságát, kegyetlen büntetését, hogy ki tudja, mióta kell már élnie így, megfosztva emlékeitől, múltjától, olykor még a szavakat sem érti, hogy mit kérdeznek tőle, az ablakból ha kinéz, erdőt lát, dombokat, talán hegyeket, nem tudja, ahogyan azt sem, hogy az ott a távolban már egy idegenné hazudott haza, ám ő ott tanulta meg szeretni a hazát, azt a hazát és ezt a hazát, ahol most már így látnák szívesen, emlékek, szavak, kérdések és válaszok nélkül, épp így, ahogyan itt él, bezárva egy testbe, amely semmit sem jelez neki anyagcseréről, vértolulásról, éhségről, múlt-ról, mulandóságról, jövőről, csak a fájdalom van jelen, olyan fájdalom, amit nem ismer, amit megnevezni sem tud.

Szikár termetű, szálfagyenes, kemény szavú, határozott ember volt mindig, az volt valamikor, nem afféle lelkizős figura, aki ha lenne, talán meg tudna most kapaszkodni valami légvárszilánkba, legalább, de – ő? Mi-be? Két bányamolást élt túl, messze lent, sok ezer tonnányi földréteg alatti mélységben, s nyolcvan rettenetes évet, két forradalmat, két háborút, mindig tudva, hogyan álljon föl egy pofon után, s hogyan álljon bele a következőbe, de most, itt, mi történik vele? Olyankor rátör valamiféle kényszerű dühroham, ami zavaróan hat mindenkire – s ez a kiszámíthatatlan viselkedés sokszor szült türelmetlenséget. Ez történt akkor is, amikor, épp a gyerekek félelme miatt, kipattant arra belőle valami ingerült reakció. Fölcsattant, s összeakadt a tekintetük, talán épp az a hangszín, amelyet – sokan mondták – a nagypjától örökölt, az a föllobbanó, heves, szikrázó hangsúly, a szavakkal nem is a *mit, hanem az, ahogyan* jól ismert megalázása a másíknak, az ütött rajta; s akkor kihunytt abban a tekintetben a fölismerés, kihunytt, eltűnt abból a fény, valahová a test sötét, mély üregeinek egyikébe zuhant. Azóta már, ahogyan mesélték, fizikailag is leromlott az öreg. Sokat fogyott, s nem eszik, nem szól. Mintha öntudatra lobbant szelleme választaná ezt az utat: hallgatva elfogyni, ellobbanni.

De ha nem ez, nem a betegség, hanem az őt körülvevő türelmetlenség, a rácsattanó harag tette ilyené? Meg kellene ölelned. Megcsókolnod. Haraggal váltatok el; mi lesz, ha magával viszi a föloldozásod? Eh... mi-csoda pátosz ez?

Dühösen taposott a pedálra. Beesteledett. Mindegy, hétvégén majd lejövünk hozzá. Talán haza is engedik, pár napra. Szüksége lett a fény-

szórókra, később már a ködlámpával is alig látott. De a megvilágított hó-pelyhek tánca újra saját, legbenső, sokszor önmaga előtt is ismeretlen, megfeythetetlen életterébe vitte gondolatait.

Késő éjjel érkeztek haza. Még elérték a krimi végét. Másnap délelőtt, pár óra alvás után, gyanútlan dühével vette föl a gyűlölt telefont, bár utólag önmagával is megpróbált valamiféle sejtelmeket elhítenni. A nővére volt. *„Nagyapa tegnap este meghalt. A kórház táviratozott.”*

Hát mégis elvitte. Elvitte magával. Nem adott föloldozást közös múltjuk terhe alól, s nem tehetette le önmaga súlyos, kibeszéletlen terheit. Helyére tette a telefonkagylót. A tegnappra gondolt. És valamennyi voltra. A templomra, amelynek ajtaját zárva találta. A városra, amely úgy lüktetett a völgyben, mint ijedt madárszív az ismeretlen veszélyt jelentő, szorító tenyérben. Fenyvessy Ferencz hites jogvéd úrra gondolt, kerékbarázdák egymásra simuló párhuzamosaira s a lóváltó állványokra. S egy réges-rég arra kóborló szökött inas lábnyomaira, amelyek talán épp tegnap zúzódtak szét végleg, visszavonhatatlanul, egy gépkocsi kerekei alatt. *Panaszlevelet kéretik Szathmári Király urhoz címeztetni Miskolczra, mint az Eperjes és Pest közötti intézet igazgatójához, vagy gróf Andrassy urhoz, mint a Miskolcz és Lócse közötti intézet igazgatójához, 's e' tárgybeli levelök minden állványon bér nélkül felvételnek, címzetők szerinti kézhez adás végett...* Igaz, belemosódtak már azok a lábnyomok göröngybe, földbe, sárba, árkok mélyébe verte őket vihar, vér, viszály, dúlás; minden út menti fa, minden erdei tisztást szegélyező öreg tölgy, lángot vető nyír talán csak a lábnyomokból újraserkent, kihajtott, ma-

gasra nőtt, ágat, lombot s lobot vetett fejfa. Verte, mosta a vihar az elfeledett seregnyi lábnyomot bele a föld legal-sóbb, legelérhetetlenebb üregeinek egyikébe, vagy talán az egyetlenbe, ami megmaradhatott a régi földön-futóknak; mert egy sír annak is járt a földtől, ami a saját sírja lehet, sírboltja annak az elhagyott, elfeledett, jeltelen lábnyomnak. Ami, egyedülként, még emlékezett rá.

A gyerekszivaj térítette magához. Miért veszekedtek?, kérdezte. Csak egy bácsis ceruzát hoztál, néztek rá vádloán. Nekünk nem vettél gagalinoszt? Dehogynem, nevetett. Biztosan a kocsiiban van, folytatta. Még nem hoztunk föl mindent, máris megyek, s kiszólt Katának: Gyere be, vigyázz rájuk. Leszaladok a kocsihoz. – Ügyetlenebb volt a vámosnál, alig találta meg őket, de végül rábukkant az ülés alá gurult zacskóra. Kivette, s vitte a gyerekeknek a tucatnyi Gagarin-matricás koh-i-noort. De vigyázzatok, puha ceruzák, könnyen törnek, no, azért nem kell félni. Marad elég. Várjatok, megfaragom a hegyét, vettünk azt is. Vagy inkább, hoppá, az enyémen gyorsabb, indult a saját asztalára szerelt, ügyesen beszerzett hivatali he-

gyezőhöz, de a kisebbik előrefutott, én tekerem, kiáltotta közben határozottan. Rendben, nevettek, s akkor hirtelen megtorpant – az öregasszony lakótárs az első. Ott állt a lépcsőházban, amikor jöttem vissza a kocsiól, mondott valamit, talán azt, hogy várjak a lifttel? Vagy megint a múltkor látott öregemberről kérdezett valamit? Akit állítólag ismert valahonnan. De nem biztos benne. Erről beszélt? Vagy csak korábban említette?

Hát nem becsuktam megint előtte az ajtót, szidta magát, fejcsóválva. – Mi az? – kérdezte Kata. – Az öregasszony az elsőől. Becsuktam az orra előtt a liftajtót. Szólt, de nem figyeltem rá. Megint nem figyeltem rá. – Pedig ideje már, épp ideje, hogy felelősséget vállaljak az arcukért, nézett a kihegyezett ceruzákat futásuk közben megfent kardként forgató, a rajzlapok felé igyekvő gyerekek után. *Az arcáért – kurta mondás, de velős – negyvenen túl mindenki felelős.* Nem így az igazi, Laci bácsi, csóválta meg a fejét. Arcukért. Az arcukért. Felelős vagyok, és felelős leszek az arcukért. Mert a mi vonásainkat fogják viselni azon.

Ahogy az új dzsinneket is nekünk köszönhetik.